

Щербатюк В. М., доктор исторических наук, профессор кафедры истории государства и права, Национальная академия внутренних дел (Украина, Киев), vutoki@ukr.net

Письмо П. Врангеля А. Деникину как важный источник исследования антиденикинского крестьянского повстанческого движения и других вопросов Украинской революции 1917–1921 годов

С целью сосредоточения внимания на актуальности исследования крестьянского повстанческого движения 1917–1921 гг. и освещения причин нарастания в Украине антиденикинского крестьянского повстанческого движения в 1919 г. в статье подан короткий обзор письма П. Врангеля А. Деникину. Одновременно привлечено внимание к напряженным отношениям между П. Врангелем и А. Деникиным и среди высшего командного состава Добровольческой армии, что свидетельствовало о противоречиях в белом движении, которые усугубляли невозможность сотрудничества с деникинской армией украинских военных и политических сил в борьбе против большевиков.

Ключевые слова: крестьянское повстанческое движение, антиденикинское крестьянское повстанческое движение, П. Врангель, А. Деникин, противоречия, борьба, письмо, документы.

* * *

УДК 930.1:37.011.3–051(477)“1920/1930”

Кір'янова О. Л.

кандидат історичних наук, старший викладач кафедри видавничої справи та редагування, Видавничо–поліграфічний інститут НТУУ “КПІ” (Україна, Переяслав–Хмельницький), 380939074047@ukr.net

ІСТОРИОГРАФІЧНІ ДЖЕРЕЛА З ІСТОРІЇ НАУКОВО–ПЕДАГОГІЧНОЇ І ВЧИТЕЛЬСЬКОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ (20–30–ТІ РОКИ ХХ СТ.)

Аналізуються історіографічні джерела з історії науково–педагогічної і вчительської інтелігенції 20–30-х рр. ХХ ст. Простежено процес накопичення нових знань про вузівську та вчительську інтелігенцію періоду українізації. Залучений до історіографічного аналізу комплекс дослідницьких методів дав змогу здійснити їх наукову класифікацію. У ході проведеного історіографічного аналізу нами встановлено, що джерельна база теми дослідження різноманітна за характером, походженням, формою та змістом. Відповідно до теоретико–методологічних засад та логіки наукового дослідження історіографічні джерела групуються на: 1) збірники документів і матеріалів; 2) індивідуальні та колективні монографічні дослідження; 3) журнальні статті; 4) газетні публікації; 5) дисертації та автореферати. До кола опрацьованих у роботі історіографічних джерел увійшли навчальні посібники, вступні статті та коментарі, рецензії, матеріали наукових конференцій і з'їздів. Окрему групу джерел становлять бібліографічні покажчики.

Ключові слова: джерельна база, історіографічні джерела, історія науково–педагогічної і вчительської інтелігенції 20–30-х рр. ХХ ст., наукова класифікація, теоретико–методологічні засади, українізація.

Історіографія науково–педагогічної і вчительської інтелігенції 20–30-х рр. ХХ ст. базується на своїй джерельній базі. Я. Калакура вказує, що історіографічне джерело передусім містить відомості про розвиток знань, діяльність центрів, де вивчалася проблема, провідних учених [14, с. 252]. Велику кількість інформації про діяльність вузівської та вчительської інтелігенції, передусім, було напрацьовано в 1920–1930-х рр., а також наприкінці ХХ – на поч. ХХІ ст. [4; 8; 10; 11; 21]. Тому головною метою пропонованого дослідження є обґрунтування класифікації історіографічних джерел та інформаційних можливостей кожної групи. Відповідно до мети визначено такі завдання: дати визначення поняттю історіографічне джерело; показати його особливості; обґрунтувати класифікацію історіографічних джерел з теми дослідження. Об'єктом дослідження є роботи радянських, сучасних вітчизняних та закордонних дослідників, у яких висвітлені історичні, теоретико–методологічні засади, джерелознавчі аспекти

досліджуваної теми. Предметом даної статті є процес накопичення відомостей про розвиток знань, діяльність центрів, де вивчалася проблема, провідних учених у радянській, сучасній вітчизняній та українській зарубіжній історіографії щодо участі науково–педагогічної і вчительської інтелігенції в культурно–освітніх перетвореннях 1920–1930-х рр.

Хронологічні рамки дослідження мають двовимірність: історичний – охоплює період 1920–1930-х рр., пов'язаний з початком і завершенням українізації системи закладів середньої та вищої освіти, її участі в ній науково–педагогічної і вчительської інтелігенції; історіографічний – стосується історичної, теоретико–методологічної та джерелознавчої літератури у цій галузі, опублікованої впродовж 20-х рр. ХХ – початку ХХІ ст.

Отже, перейдемо до розгляду поняття історіографічне джерело і яку функцію воно виконує. Так, на думку Я. Калакури історіографічні джерела відбивають факт з історії збагачення відомостей щодо визначеної проблеми, містять цінну інформацію для вивчення суспільних умов її розвитку, дають змогу простежити процес нарощування нових знань, ступінь і повноту дослідження певної проблеми, окреслити місце і роль в суспільному житті, насамперед, у формуванні національної свідомості [14, с. 253]. Особливістю історіографічних джерел 1920-х рр., було те, що вони стали відбитком тих змін, які відбулися в українському суспільстві після приходу до влади більшовиків. Найважливішими подіями цієї доби став компроміс між владою і українською елітою, зокрема у запровадженні “українізації”, яка сприяла національно–культурному відродженню. Тому в історіографічних джерелах 1920-х рр., присвячених науково–педагогічній інтелігенції і вчителю мають місце альтернативні оціночні підходи. Погляди однієї групи авторів полягали в прагматичному використанні професійних знань та досвіду “старої” інтелігенції на благо побудови нового радянського суспільства до того часу, доки буде підготовлена “нова інтелігенція”, віддана комуністичній партії; інша точка зору ґрунтувалася на партнерських і націонал–комуністичних принципах у ставленні до інтелектуального потенціалу нації. Коли наприкінці 1920-х владні структури почали згортати українізацію, це, звичайно, відбилося на історіографічних джерелах 1930-х рр., які несли на собі відбиток українофобії, а “стару інтелігенцію” розглядали як “прошарок”, який не відіграє самостійної ролі в житті суспільства. Проте, національні традиції історіографії збереглися завдяки дослідницькій роботі вчених–емігрантів, які руйнували стереотипи радянської історіографії, таким чином демонструючи хибність класових концепцій.

Важливим дослідницьким методом, який сприяє пошуку, виявленню, вивченню і залученню історіографічних пам'яток, як будь–яких інших джерел, є їх наукова класифікація [14, с. 254]. Отже, користуючись методом класифікації нами встановлено, що джерельна база теми дослідження різноманітна за характером, походженням, формою та змістом. Відповідно до теоретико–методологічних засад та логіки наукового дослідження історіографічні джерела групуються на: 1) збірники документів і матеріалів; 2) індивідуальні та колективні монографічні

дослідження; 3) журнальні статті; 4) газетні публікації; 5) дисертації та автореферати. До кола опрацьованих у роботі історіографічних джерел увійшли навчальні посібники, вступні статті та коментарі, рецензії, матеріали наукових конференцій і з'їздів. Окрему групу джерел становлять бібліографічні покажчики. Збірники документів та матеріалів, а це насамперед опубліковані стенографічні звіти X, XI, XII з'їздів РКП(б), стенографічні звіти всеукраїнських конференцій КП(б)У, а також постанови, інструкції, матеріали в справі українізації, містять, з одного боку, інформацію про національну та культурно-освітню політику більшовиків у гуманітарній сфері в 1920–1930-х рр. З іншого боку, ці джерела показували і негативний вплив рішень з'їздів на культурно-освітню роботу вчителів і науково-педагогічної інтелігенції, особливо в 1930-ті рр., коли владні структури визначали та координували освітні та наукові завдання, контролювали наукові публікації істориків [7; 8; 9; 11; 21; 22].

Важливе місце серед джерел історії вузівської та наукової інтелігенції займають документи наукових установ, зокрема звіти та звідомлення, що стосуються науково-дослідної роботи ВУАН, її філій, наукових товариств (Харківського, Одеського) тощо [4; 10; 11; 18; 20]. Не слід нехтувати і цілою низкою документів, опублікованих у 1920-х – 1980-ті рр., а також тих, що вийшли в збірниках документів у 1990-ті рр. [9; 16; 20; 23]. За цими документами та в міру їх накопичення можна скласти уявлення про рівень археографічної роботи на всіх попередніх етапах, принципи відбору для публікації документів, дати характеристики джерельній базі досліджень. Важливим джерелом відомостей про мережу шкільних закладів, спеціальної та вищої освіти, національний, кількісний склад учителів і викладачів вищої школи постають численні статистичні джерела, які були опубліковані в 1920–1930-х рр. [3; 20; 24]. Названі статистичні джерела містять інформацію про українізаційні процеси в наукових та освітніх установах. Водночас, до статистичних джерел, особливо видрукованих у 1930-х рр., слід ставитися критично у зв'язку з тим, що при підборі даних допускалися фальсифікації.

Найбагатшим джерелом з історії вузівської і учительської інтелігенції є періодична преса, зокрема газетні та журнальні публікації, опубліковані в 1920–1980-х рр., а також у часи незалежності після 1991 р. За визначенням А. Санцевича, “періодична преса дає змогу чіткіше проводити принцип історизму дослідження у науковій роботі” [27, с. 43]. Зокрема, опублікована публіцистика 1920-х рр. містить інформацію не лише про найважливіші рішення Наркомату освіти у сфері загальноосвітньої та вищої школи щодо політики українізації, а також дає змогу простежити ставлення більшовиків до освітянської інтелігенції, політизацію їхніх стосунків. “Водночас характеризується наявністю багатьох оціночних суджень, різних думок та концепцій, образних складових” [25, с. 184]. Цінні відомості з теми дослідження дають журнальні матеріали, опубліковані як у радянські часи, так і в період незалежності України, насамперед це фахові статті. У цих матеріалах подані відомості про найважливіші напрямки досліджень, які представлені значним спектром історіографічних оцінок і поглядів

щодо радянського та сучасного стану історіографії у вивченні історії вчительської і науково-педагогічної інтелігенції.

Окрему групу історіографічних джерел становлять наукові, науково-популярні праці, навчальна, політична література та публіцистика. Насамперед це узагальнюючі праці з окремих галузей наукових знань, дотичних до нашої теми: історії, культурології, історії педагогіки, які синтезують знання та збагачують відомості про політичні та культурно-освітні процеси 1920–1930-х рр., участь у них вчителів, науково-педагогічної інтелігенції. Авторами таких праць виступають як українські дослідники, так і діаспорні вчені. Пріоритетне місце серед цієї групи джерел посідають монографії, авторські та колективні. Саме в такій літературі найповніше відображений розвиток досліджуваної теми від постановки проблеми до подальших її вивчень. Монографічні праці (монографії, книги, брошури, статті) використовуються можливість для створення узагальнюючих навчальних посібників, курсів лекцій та іншої навчальної літератури. Ця література дала змогу простежити процес зародження нових концептуальних підходів та оцінок у сфері вивчення історії вчительської і науково-педагогічної інтелігенції, порівняти їх з попередніми, зокрема, створеними за радянських часів, а також за межами України. Особливе значення у вивченні поставленої теми має критико-бібліографічна література: рецензії, тематичні огляди, які дали змогу подивитися на окремі видання з позицій їхніх сучасників. Разом з тим, до такого виду джерел, особливо виданих в часи сталінської розправи над науково-педагогічною інтелігенцією, слід ставитися критично, з огляду на те, що тоді практикувались “рецензії на замовлення” [14, с. 257].

Особливої уваги заслуговують роботи з методології історичного дослідження, історіографії та джерелознавства. Такого роду література допомагає відобразити методологічний пошук науковців та стала результатом тієї величезної роботи, яка здійснювалася протягом радянського періоду та сучасного етапу. Фундаментальні історіографічні джерелознавчі та методологічні розробки останніх років репрезентовані в роботах як вітчизняних дослідників, передусім Я. Калакури, В. Коцура, М. Санцевича, так і російських науковців, зокрема Ю. Афанасьєва, А. Логунова, Н. Маслово, С. Шмідта [1; 12; 14; 15; 17; 19; 27; 32]. Ця література сприяла глибшому розумінню історичних процесів у сфері культури, науки та освіти в 1920–30-х рр., дала змогу виявити загальні тенденції розвитку проблеми та здійснити її періодизацію, визначити методологічний інструментарій для дослідження. Важливе значення для показу актуальності досліджуваної проблеми, аспектів її спрямованості протягом усього історіографічного пошуку мають фахові статті історичних журналів, наукових конференцій, збірників, а також матеріали наукових з'їздів, які в наукову практику ввійшли саме у 1920-х рр., їх публікували в спеціальних виданнях або в періодичній пресі.

Показовою для теми нашого дослідження є література, видрукована в 1920-х рр., зокрема, це твори державних діячів, які містили концептуальні принципи

стосунків більшовицької влади із так званою “старорежимною інтелігенцією”, у тому числі з учителями та професорсько-викладацьким складом вищів, а також несли інформацію про реформування вищої та шкільної освіти, її українізацію. Це стосується публікацій наркомів освіти Г. Гринька, О. Шумського, М. Скрипника, незмінного заступника Наркомату освіти Я. Ряппа, що становлять інформаційну цінність про культурно-освітні процеси 1920–х рр. [5; 21; 26; 28]. Натомість, твори таких лідерів компартії, як Й. Сталін, Л. Каганович, А. Хвиля показали злочинну антигуманну сутність більшовицького режиму в Україні та їхню причетність до нищення національної інтелігенції, культурно-освітніх та наукових закладів 1930–х рр. [13; 29; 31].

Спеціальної уваги в нашому дослідженні заслуговують праці вчених-педагогів (фахові статті журналів, монографії, підручники, хрестоматійні посібники, кандидатські та докторські дисертації), які досліджували цю проблему з позицій історико-педагогічної науки. Напрацювання сучасних дослідників Л. Березівської, Н. Гупана, О. Сухомлинської та інших авторів значно вплинули на оціночні судження та висновкову теорію в цій сфері [2; 12; 30]. Значно розширюють знання теми дослідження (кандидатські, докторські дисертації), а також автореферати, монографії, видані на основі матеріалів дисертацій.

Таким чином, залучений до історіографічного аналізу комплекс дослідницьких методів дав змогу здійснити їх наукову класифікацію. У ході проведеного історіографічного аналізу нами встановлено, що джерельна база теми дослідження різноманітна за характером, походженням, формою та змістом. Відповідно до теоретико-методологічних засад та логіки наукового дослідження історіографічні джерела групуються на: 1) збірники документів і матеріалів; 2) індивідуальні та колективні монографічні дослідження; 3) журнальні статті; 4) газетні публікації; 5) дисертації та автореферати. До кола опрацьованих у роботі історіографічних джерел увійшли навчальні посібники, вступні статті та коментарі, рецензії, матеріали наукових конференцій і з’їздів. Окрему групу джерел становлять бібліографічні покажчики. Отже, джерельна база дослідження має різне походження і, попри деякі прогалини, є достатньо представницькою та може слугувати основою для виконання поставлених дослідницьких завдань.

Список використаних джерел

1. Афанасьев Ю. Феномен советской историографии / Ю. Афанасьев // Советская историография. – М., 1996. – С. 5–37.
2. Березівська Л. Д. Реформи шкільної освіти України у ХХ столітті: документи, матеріали і коментарі: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.: хрестоматія / Л. Д. Березівська; Ін-т педагогіки НАПН України. – Луганськ: Вид-во ДЗ “ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2011. – 384 с.
3. Всесоюзний шкільний перепис 15–ХІІ 1927 року. Шкільні установи соціального виховання на Україні. – Том перший. – Х. : Держвидав “Господарство України”, 1930. – 305 с.
4. Всеукраїнська Академія наук. Записки історично-філологічного відділу (за редакцією голови відділу А. Кримського). – К., 1924. – Кн. IV. – 353 с.
5. Гринько Г. Очередные задачи советского строительства в области просвещения / Г. Гринько. – Харків: ДВУ, 1920. – 28 с.
6. Діяльність історичної секції Всеукраїнської Академії наук та зв’язаних з нею історичних установ Академії, в 1927 р. у Києві.

- 1928. – 41 с.
7. Десятый съезд РКП(б): стенографический отчет. – М., 1961. – 915 с.
8. Другий Всеукраїнський з’їзд робітників освіти (25 червня – 2 липня 1925 р.): Тези доповідей та резолюція. – Х., 1925. – 121 с.
9. Збірник постанов, інструкцій та матеріалів в справі українізації. – Артемівськ, 1928. – 95 с.
10. Звіт про діяльність Одеського наукового при ВУАН товариства. – Одеса, 1927. – 30 с.
11. Звіт про діяльність Харківського наукового товариства за 1924–1926 роки. – Харків, 1927. – 35 с.
12. Історіографія розвитку історико-педагогічної науки в Україні / Н. М. Гупан. – К.: Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, 2000. – 222 с.
13. Каганович Л. Національна політика більшовиків України (Доповідь виголошена на Х з’їзді комуністичної партії (більшовиків) України. Виголошена 1927 р. / Л. Каганович. – Нью-Йорк, 1928. – 50 с.
14. Калакура Я. С. Історичні засади українознавства / Я. С. Калакура. – К., 2007. – 381 с.
15. Коцур В. П. Історичні дослідження: упередженні та об’єктивні оцінки (соціальні зміни і політичні процеси в Україні 1920–х–30–х рр.) / В. П. Коцур. – К.: Наук. думка, 1998. – 506 с.
16. Культурне будівництво Української РСР: (Стат. довід.) / УРСР. Нар. Комісаріат освіти. Упр. Народногопідарського обліку. – К.: Рад. Шк., 1940. – 203 с.
17. Логунов А. П. Кризис исторической науки / А. П. Логунов // Советская историография. – М., 1996. – С. 317–479.
18. Марксистський інститут. Наукові установи та організації УСРР. – Х., 1930. – 104 с.
19. Маслов Н. Н. Краткий курс истории ВКП(б) – энциклопедия и идеология сталинизма 1938–1988 гг. / Н. Н. Маслов // Советская историография. – М., 1996. – С. 240–269.
20. Народна освіта України. Установи соціального виховання на 1 січня 1927 р. – Х., 1928. – Т. VIII. – Вип. 1. – 87 с.
21. Національні моменти в партійнім і радянським будівництві (Доп. т. Сталіна, і промови тт. Раковського, Скрипника і Гринька на ХІІ з’їзді Р. К. П. з резолюцією з’їзду по національному питанню). – Х.: Шлях освіти, 1923 – 68 с.
22. Одиннадцатый съезд РКП(б): стенографический отчет. – М., 1961. – 873 с.
23. Организация науки в первые годы Советской власти (1917–1925 гг.): сборник документов. – Л., 1968. – 419 с.
24. Освіта на Україні в цифрах: статистичний довідник за 1933/34–1935/36 роки. – Х.: Державне учбово-педагогічне видавництво “Радянська школа”, 1936. – 71 с.
25. Парфіненко А. В. Гносеологічні можливості публіцистики як історичного та історіографічного джерела (на прикладі освітньої публіцистики 1920–х – початку 1930–х рр.) / А. В. Парфіненко // УГЖ. – 2009. – № 5. – С. 178–185.
26. Перший Всеукраїнський з’їзд учителів (Промови т. Квірінга, Чубаря, Шумського) // Народний учитель. – 1925. – 6 січня. – С. 1–4.
27. Санцевич А. В. Джерелознавство з історії Української РСР післявоєнного періоду / А. В. Санцевич. – К.: Наук. думка, 1972. – 203 с.
28. Скрипник М. Витворення кваліфікованого робітника. Створити класову методологію. Громадська робота вчительства (Промова на ІІІ пленумі ВУК Робос) / М. Скрипник // Народний учитель. – 1927. – № 11. – С. 2.
29. Сталин И. В. О некоторых вопросах истории большевизма / И. В. Сталин // Пролетарская революция. – 1931. – № 6. – С. 3–31.
30. Сухомлинська О. В. Цінності в історичному розвитку школи в Україні / О. В. Сухомлинська // Цінності освіти і виховання. Науково-методичний збірник за ред. О. В. Сухомлинської. – К., 1997. – С. 18–25.
31. Хвиля А. Від ухилу у прірву / А. Хвиля // Шляхи розвитку пролетарської літератури. Збірник матеріалів. – Х., 1928. – С. 218–220.
32. Шмидт С. О. К изучению истории советской исторической науки 1920–1930–х годов / С. О. Шмидт // Путь историка. Избранные труды по источниковедению и историографии. – М., 1997. – С. 134–154.

References

1. Afanasyev Yu. Fenomen sovetskoy istoriografii

/ Yu. Afanasyev // Sovetskaya istoriografiya. – M., 1996. – S. 5–37.

2. Berezivska L.D. Reformi shkilnoy osviti Ukrainy u XX stolitti: dokumenti, materiali i komentari: navch. posib. dlya stud. vishch. navch. zakl.: khrestomatiya / L.D. Berezivska; In-t pedagogiki NAPN Ukrainy. – Lugansk: Vid-vo DZ “LNU imeni Tarasa Shevchenka”, 2011. – 384 s.

3. Vsesoyuzniy shkilnyi perepis 15–II 1927 roku. Shkilni ustanovi sotsialnogo vikhovannya na Ukraini. – Tom pershiy. – Kh.: Derzhvidav “Gospodarstvo Ukrainy”, 1930. – 305 s.

4. Vseukraynska Akademiya nauk. Zapiski istorichno-filologichnogo viddilu (za redaktsijeyu golovi viddilu A.Krimskogo). – K., 1924. – Kn. IV. – 353 s.

5. Grinko G. Ocherednyye zadachi sovetskogo stroitelstva v oblasti prosvyashcheniya / G.Grinko. – Kharkiv: DVU, 1920. – 28 s.

6. Divalnist istorichnoy sektsiy Vseukraynskovy Akademiy nauk ta zv'yazanih z neyu istorichnikh ustanov Akademiy, v 1927 r. u Kijevi. – 1928. – 41 s.

7. Desyatyy syezd RKP(b): stenograficheskiy otchet. – M., 1961. – 915 s.

8. Drugiy Vseukraynskiy z'vzd robitnikiv osviti (25 chervnya – 2 lipnya 1925 r.): Tezi dopovidey ta rezolyutsiya. – Kh., 1925. – 121 s.

9. Zbirnik postanov, instruksiy ta materialiv v spravi ukrainizatsiy. – Artemivsk, 1928. – 95 s.

10. Zvit pro divalnist Odeskogo naukovogo pri VUAN tovaristva. – Odesa, 1927. – 30 s.

11. Zvit pro divalnist Kharkivskogo naukovogo tovaristva za 1924–1926 roki. – Kharkiv, 1927. – 35 s.

12. Istoriografiya rozvitku istoriko-pedagogichnoy nauki v Ukraini / N.M. Gupan. – K.: Natsionalniy pedagogichniy universitet imeni M.P. Dragomanova, 2000. – 222 s.

13. Kaganovich L. Natsionalna politika bilshovikiv Ukraini (Dopovid vigoloshena na X z'vzdi komunistichnov partiy (bilshovikiv) Ukraini. Vigoloshena 1927 r. / L.Kaganovich. – Nyu-York, 1928. – 50 s.

14. Kalakura Ya.S. Istorichni zasadi ukrayno-znavstva / Ya.S. Kalakura. – K., 2007. – 381 s.

15. Kotsur V.P. Istorichni doslidzhennya: uпередzhenni ta ob'ektivni otsinki (sotsialni zmini i politichni protsesi v Ukraini 1920–kh–30–kh rr.) / V.P. Kotsur. – K.: Nauk. dumka, 1998. – 506 s.

16. Kulturne budivnistvo Ukraynskovy RSR: (Stat. dovid.) / URSR. Nar. Komisariat osviti. Upr. Narodnogospodarskogo obliku. – K.: Rad. Shk., 1940. – 203 s.

17. Logunov A.P. Krizis istoricheskoy nauki / A.P. Logunov // Sovetskaya istoriografiya. – M., 1996. – S. 317–479.

18. Marksistskiy institut. Naukovi ustanovi ta organizatsiyi USRR. – Kh., 1930. – 104 s.

19. Maslov N.N. Kratkiv kurs istorii VKP(b) – entsiklopediya i ideologiya stalinizma 1938–1988 gg. / N.N. Maslov // Sovetskaya istoriografiya. – M., 1996. – S. 240–269.

20. Narodna osvita Ukraini. Ustanovi sotsialnogo vikhovannya na I sichnya 1927 r. – Kh., 1928. – T. VIII. – Vip.1. – 87 s.

21. Natsionalni momenti v partijnim i radyanskim budivnistvi (Dop. t. Talalina, i promovi tt. Rakovskogo, Skripnika i Grinka na XII z'vzdi R.K.P. z rezolyutsijeyu z'vzdu po natsionalnomu pitannyu). – Kh.: Shlyakh osviti, 1923 – 68 s.

22. Odinnadsatyy syezd RKP(b): stenograficheskiy otchet. – M., 1961. – 873 s.

23. Organizatsiya nauki v pervyye gody Sovetskoy vlasti (1917–1925 gg.): sbornik dokumentov. – L., 1968. – 419 s.

24. Osvita na Ukraini v tsifrakh: statistichniy dovidnik z 1933/34–1935/36 roki. – Kh.: Derzhavne uchbovo-pedagogichne vidavnictvo “Radyanska shkola”, 1936. – 71 s.

25. Parfinenko A.V. Gnoseologichni mozhlivosti publitsistiki yak istorichnogo ta istoriografichni dzhherela (na prikladi osvitoynoy publitsistiki 1920–kh – pochatku 1930–kh rr.) / A.V. Parfinenko // UIZH. – 2009. – № 5. – S. 178–185.

26. Pershiy Vseukraynskiy z'vzd uchiteliv (Promovi t. Kviringa, Chubarya, Shumskogo) // Narodniy uchitel. – 1925. – 6 sichnya. – S. 1–4.

27. Santsevich A.V. Dzhereloznavstvo z istorii Ukraynskovy RSR pislyavojennogo periodu / A.V. Santsevich. – K.: Nauk. dumka, 1972. – 203 s.

28. Skripnik M. Vitvorennya kvalifikovanogo robitnika. Stvoriti klasovu metodologiyu. Gromadska robota vchitelstva (Promova na III plenumi VUK Robos) / M. Skripnik // Narodniy uchitel. – 1927. – № 11. – S. 2.

29. Stalin I.V. O nekotorykh voprosakh istorii bolshevizma / I.V. Stalin // Proletarskaya revolyutsiya. – 1931. – № 6. – S. 3–31.

30. Sukhomlinska O.V. Tsinnosti v istorichnomu rozvitku shkoli v Ukraini / O.V. Sukhomlinska // Tsinnosti osviti i vikhovannya. Naukovо-metodichniy zbirnik za red. O.V. Sukhomlinsky. – K., 1997. – S. 18–25.

31. Khvilya A. Vid ukhilu u privu / A.Khvilya // Shlyakhi rozvitku proletarskoy literaturi. Zbirnik materialiv. – Kh., 1928. – S. 218–220.

32. Shmidt S.O. K izucheniyu istorii sovetskoy istoricheskoy nauki 1920–1930–kh godov / S.O. Shmidt // Put istorika. Izbrannyye trudy po istochkovediniyu i istoriografii. – M., 1997. – S. 134–154.

Kiryanova O. L., Candidate of Historical, a senior lecturer of the Department of publishing business and editing of Publisher-polydiene to the institute of NTUU “KPI” (Ukraine, Pereyaslav-Khmelnytsky), 380939074047@ukr.net

Historiographical sources of history of scientific-pedagogical and teacher intellectuals (20–30s of XX century)

The article is dedicated to the analyses of historiographical sources of history of scientific-pedagogical and teacher intellectuals in 20–30s of XX century. It shows the process of accumulation of new knowledge about pedagogical intellectuals in the period of ukrainisation. We found out that source basis of subject investigation is diverse by character, origin, form and content. According to the theoretical-methodological principles historiographical sources are divided into: 1) volumes of documents and materials; 2) individual and collective monographic researches; 3) periodical articles; 4) newspaper publications; 5) theses and author's summaries. We also adapted such historiographical sources as manuals, introducing articles and commentaries, reviews, materials of scientific conferences and meetings. Bibliographic indexes make individual group. So, sources of investigation have different origin and are representative enough for solving investigation problems.

Keywords: source basis, historiographical sources, history of scientific-pedagogical and teacher intellectuals in 20–30s of XX century, scientific classification, theoretical-methodological principles, ukrainisation.

Кирьянова Е. Л., кандидат исторических наук, старший преподаватель кафедры издательского дела и редактирования, Издательско-полиграфический институт НТУУ “КПИ” (Украина, Переяслав-Хмельницкий), 380939074047@ukr.net

Историкографические источники по истории научно-педагогической и учительской интеллигенции (20–30-е годы XX ст.)

Анализируются историкографические источники по истории научно-педагогической и учительской интеллигенции 20–30-х гг. XX ст. Прослежен процесс накопления новых знаний о вузовской и учительской интеллигенции периода украинизации. Привлеченный к историкографическому анализу комплекс исследовательских методов позволил осуществить их научную классификацию. В соответствии с теоретико-методологической основой и логикой научного исследования историкографические источники группируются на: 1) сборники документов и материалов; 2) индивидуальные и коллективные монографические исследования; 3) журнальные статьи; 4) газетные публикации; 5) диссертации и авторефераты. В число привлеченных к анализу историкографических источников вошли учебные пособия, вступительные статьи и комментарии, рецензии, материалы научных конференций и съездов. Отдельную группу источников составляют библиографические указатели.

Ключевые слова: источниковедческая база, историкографические источники, история научно-педагогической и учительской интеллигенции 20–30-х гг. XX ст., научная классификация, теоретико-методологические основы, украинизация.

* * *

УДК 342.228(477):929.6(045)

Красницька Г. М.

кандидат історичних наук, доцент кафедри філософії та економічної теорії, Вінницький торговельно-економічний інститут (Україна, Вінниця), gileya.org.ua@gmail.com

РОЗВИТОК ГЕРАЛЬДИКИ В УКРАЇНІ

Дана тема є досить актуальною сьогодні. Геральдика є важливою наукою як в Україні, так і в світі. З найдавніших часів тризуб шанується як магічний знак, оберіг свого роду. Це зображення археологи зустрічали у багатьох пам'ятках культури, датованих першими століттями нашої ери. Відомий серед народів Сходу і Середземномор'я з найдавніших часів, на українських землях з II ст.

Ключові слова: геральдика, герб, тризуб, радянський період, Національна революція.